

Esriptures de pandèmia

M. Loreto Vilar, Marisa Siguan,
Cristina Alsina Rísquez (eds.)

Escriptures de pandèmia

Esriptures de pandèmia

M. Loreto Vilar, Marisa Siguan,
Cristina Alsina Rísquez (eds.)

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

CRIC

Construcció i Representació
d'Identitats Culturals

Índex

<i>Da ogni altro separati viveano</i> . Escripures de pandèmia.....	9
---	---

PART I

Maja HADERLAP. <i>doppelgängerin</i>	19
Maja HADERLAP. <i>doppelgängerin</i>	21
Anna MONTANÉ FORASTÉ. Nota a <i>doppelgängerin</i> , de Maja Haderlap.....	23
Felicitas HOPPE. Alphabet für ein Museum der Langsamkeit	25
Felicitas HOPPE. Alfabet per a un museu de la lentitud.....	27
Anna MONTANÉ FORASTÉ. Notes a propòsit d' <i>Alfabet per a un museu de la lentitud</i> , de Felicitas Hoppe.....	29
Meritxell MATAS REVILLA. «Què emergirà després d'aquest esfondrament?» Breu itinerari poètic per una pandèmia.....	39
Raquel SANTANERA VILA. El confit: apunts per a un tancament i passejada amb gossa	55
Carlos OLIVARES CALDERÓN. Encierros en la ciudad imaginaria	63
Maria FASANAR FERNÁNDEZ. I am afraid to own a body now	75

PART II

Ivan GARCIA SALA. «Antigament la pesta va visitar les vostres verdes terres»: <i>El festí en temps de pesta</i> , d'Aleksandr Puixkin	79
Marisa SIGUAN. Literatura, enfermedad y tiempo secuestrado: Thomas Mann i <i>La montaña mágica</i>	89
M. Loreto VILAR. La pesta blanca i l'experiment d'Arthur Schnitzler	105
Maria FASANAR FERNÁNDEZ. Isolation and Bodily Decay in Samuel Beckett's <i>Krapp's Last Tape</i>	119
Marc ARÉVALO SÁNCHEZ. Vivint «fora del temps, fora del món». Els efectes de l'aïllament a la <i>Novella d'escacs</i> de Stefan Zweig.....	129
Verónica RODRÍGUEZ. Cancer Performance: The Work of Brian Lobel	141
Toni R. JUNCOSA. "No Barrier but Skin": HIV, Spatialization, and Vulnerability in Danez Smith's Poetry.....	153

Rosa PÉREZ ZANCAS. Vivir con la enfermedad <i>Auschwitz</i> y morir de ella: Grete Weil y su escritura de la inmediatez.....	165
Sara BAILA BIGNÉ. To Mobilize Vulnerability in Times of Pandemic: The Skin and the Street as Liminal Spaces.....	179
Les autores i els autors	187

Da ogni altro separati viveano. Escriptures de pandèmia

M. Loreto Vilar
Marisa Siguan
Cristina Alsina Rísquez

Amb el rerefons de la pesta que assola el campament aqueu al final de la guerra de Troia s'enceta la *Iliada* d'Homer, l'*Èdip Rei* de Sòfocles s'obre amb l'esment de l'epidèmia a la ciutat de Tebes i, a la *Història de la guerra del Peloponès*, Tucídides refereix amb detalls els estralls de la pesta a Atenes entre l'any 430 i el 429 aC. Evocant la pesta que el 1348 pateix Florència en la *Introducció* que precedeix les deu jornades del *Decameró*, Bocaccio no solament exposa el patiment i la mort que causa l'epidèmia, sinó també la situació de confinament que inspira els contes dels deu joves narradors. Per la seva part, Manzoni relata a *Els promesos*, a més de les escenes de la pesta que esclata a Milà el 1630, la inoperància i la manca de previsió dels governants, el seguit de notícies falses, les creences en remeis meravellosos i l'astúcia de qui els produeix i ven. I Defoe descriu, en el seu *Diari de l'any de la pesta* sobre l'epidèmia al Londres del 1665, a més de les reaccions somàtiques immediates, les seves conseqüències menys tangibles: la presa de consciència de la fragilitat de l'existència humana i el qüestionament dels valors més arrelats. Al segle xx la pesta esdevé una metàfora del nazisme: Tucholsky l'anomena «la pesta alemanya» al seu assaig homònim del 1930, i el Nobel Camus permet identificar-lo amb l'epidèmia que situa en el marc de la ciutat portuària d'Oran, a l'Argèlia francesa, en la seva obra més reconeguda.

La pesta, real, ficcional o al·legòrica, no és, però, l'única plaga. Poe n'imagina una de desconeguda al conte *La màscara de la mort vermella*. Heine informa sobre l'epidèmia de còlera al París del 1832 a *Parlo del còlera*. I García Márquez, un altre premiat per l'Acadèmia sueca, relata, a *L'amor en els temps del còlera*, com el metge Juvenal Urbino s'enfronta a aquesta malaltia que s'estén per la càlida costa colombiana a finals del segle xix i començaments del xx. És el mateix còlera que fustiga Venècia i posa fi a la vida de l'escriptor Gustav Aschenbach contada per Thomas Mann, també guardonat amb el Nobel. A la dècada de 1940 un focus de febre groga a Mèxic marca definitivament el destí del protagonista del relat *Naufragis*, de Ferran de Pol, i un brot de pòlio ater-

reix Newark a la novel·la *Nèmesi*, de Philip Roth. I als anys noranta la febre hemorràgica de l'Ebola s'escampa per l'Àfrica i els Estats Units, com es reviu a les pàgines del thriller *Zona calenta*, de Richard Preston. Gairebé simultàniament, Saramago, un altre Nobel, camufla en el seu *Assaig sobre la ceguesa* una novel·la apocalíptica sobre la ceguesa blanca, una pandèmia que potser no és tan imaginària. Com la realitat, la ficció és plena a vessar d'epidèmies que provoquen dolor, mort i retirs com el que recorden les paraules del text bocac-cià en el títol: «*Da ogni altro separati viveano*. Escriptures de pandèmia».

Però la relació entre literatura i malaltia no es limita al camp de la ficció, al fet que la malaltia sigui tema de la literatura. Al llarg de la història també ha estat relacionada amb el mateix procés de creació. La malenconia, definida des de la bilis negra que la constitueix com un dels quatre humors que determinen, per la seva prevalença, els caràcters dels éssers humans, és associada ja des de l'antiguitat clàssica al temperament creador, i també, en el seu excés, amb la malaltia. La malenconia com a estat d'ànim propi dels creadors, i que impregna les seves creacions, és un diagnòstic que s'utilitza des de l'edat mitjana. L'arquitecte, pintor i escriptor Giorgio Vasari opinava, al segle XVI, que la malenconia era pròpia dels pintors i podia tenir efectes beneficiosos per al seu art perquè feia augmentar la sensibilitat i la utilització de la fantasia. Al famosíssim gravat al·legòric d'Albrecht Dürer, la Malenconia és personificada per una dona asseguda i pensadora, amb el cap recolzat sobre una mà i un compàs a l'altra, que descansa sobre un llibre tancat; grans ales li sorgeixen de l'esquena, i als seus peus el quadre inclou un quadrat màgic i un romboedre truncat. El gravat de Dürer ha donat lloc a un gran nombre d'interpretacions, com ara que la malenconia representa l'estat d'espera de la inspiració que no arriba. En qualsevol cas, també mostra la constitució del creador modern com a geni turmentat per la creativitat, sotmès als seus impulsos, solitari, ombrívol. La malenconia és com la petjada del que és negatiu en la vida quotidiana; permet veure el món des de la perspectiva oposada a la normalitat preestablerta.

Amb el romanticisme, l'actitud malenconiosa del creador es converteix en determinant. Kant, que de fet també era un romàntic, considera el malenconiós com algú amb sentit del sublim, commòs per la bellesa, que respira llibertat i odia les cadenes, indiferent a les modes. La malenconia es converteix així en dolor del món exterior per al poeta; el patiment passa a ser com una mena d'estat còsmic. Des de llavors, una part important d'obres estètiques deuen la seva creació a la sensibilitat i el discerniment sorgits del dolor. John Keats escriu una *Oda a la malenconia*. Rainer Maria Rilke dirà el 1907, al *Rèquiem* al poeta i traductor Wolf von Kalkreuth, que el poeta ha de saber convertir el seu dolor en objectes de poesia, en poemes objecte, de la mateixa manera que els

picapedrers de les catedrals abocaven les seves angoixes en la indiferència de la pedra per donar forma als monstres que tallaven. Imre Kertész, Premi Nobel i supervivent de l'Holocaust, dirà ja en el nostre segle que la vida feliçment viscuda és muda.

En els inicis del segle xx la relació dels creadors amb la malaltia es converteix en tema biogràfic. Virginia Woolf escriu al seu conegut assaig *Sobre el fet d'estar malalt* (1926) que la malaltia, com que obliga a una posició horitzontal, automàticament distancia el malalt del món dels sans i la vida en posició vertical, de la vida d'acció, i l'aproxima a la contemplació, a la lectura, a la literatura. A *La malaltia i les seves metàfores* (1978) Susan Sontag descriu l'aura metafòrica de la tuberculosi explicant com situa els malalts en una situació d'exili respecte del món dels sans. Això els permetria seguir els seus impulsos de la manera més radical. Hi ha autors que relacionen malaltia i creativitat, com Thomas Mann a la *Mort a Venècia* o a *Doktor Faustus*. O Franz Kafka, que lluita entre els dos mons de la vida al món, el laboral i el sentimental, i l'escriptura, i interpreta la manifestació de la tuberculosi com un alliberament per a l'escriptura: la malaltia suposava una condemna de mort segura, però alliberava Kafka del món i li permetia lliurar-se radicalment a l'escriptura. Així ho interpreta Elias Canetti. Roberto Bolaño, malalt, escriu en un impressionant assaig, enfrontat a la malaltia real, no literària, que Mallarmé, quan escrivia que la carn és trista i que havia llegit tots els llibres, en realitat estava parlant de la malaltia, i la plantejava com a resignació, resignació a viure o al que sigui —és a dir: a la mort—. Plantejava la malaltia, com els viatges, en el sentit de la dita llatina *Navigare necesse est, vivere non est necesse*.

El volum que presentem, dins de la col·lecció CRIC (Construcció i Representació d'Identitats Culturals), corresponent al màster oficial coordinat per Cristina Alsina Rísquez i a la línia de recerca que coordina M. Loreto Vilar dins del programa de doctorat d'Estudis Lingüístics, Literaris i Culturals de la Universitat de Barcelona, dirigit per Marisa Siguan, és, en el context de la pandèmia de la COVID-19 que sotraga les seguretats del segle XXI, un retrobament a dues bandes amb les obres de la tradició literària que han tingut pandèmies com a tema, que han sorgit de la reflexió i la consciència sobre la malaltia.

A la primera part del volum es donen a conèixer diverses peces de creació poètica de formes i estètiques diferents que tal vegada podrien acontentar Virginia Woolf quan, a l'inici del seu assaig sobre el fet d'estar malalt, s'estranyava que la malaltia no ocupés un lloc entre els temes principals de la literatura. Són obres que proven que el llenguatge també té paraules per a aquest tema, o que potser s'ha trobat aquell llenguatge nou i alhora més primitiu, més sensual, més obscè, que demanava l'autora de Bloomsbury. Els que presentem aquí són tex-

tos literaris que s'afegeixen al recompte que els inspira i el fan avançar fins al nostre segle. Sobre la malaltia i la pandèmia, sobre el confinament, l'aïllament i els límits que no vèiem, sobre el fet que els carrers es buidin però les pantalles inundin els menjadors, sobre les formes de gestionar el que no havíem previst, i seguir. En la nova normalitat i amb la por, sota les normes, el control i l'auto-control, amb la incertesa que no ens deixa programar les nostres vides. Com abans, com volem. Tenint-ho tot previst, tot tancat, tot assegurat. Sense pensar en l'imprevist, que aguaita des del seu amagatall.

El poema *doppelgängerin*, de l'austriaca d'arrels eslovenes Maja Haderlap, és l'obertura que recorda que «les paraules porten taques fosques, | a sota també nua» —en la versió catalana d'Anna Montané Forasté que presentem—. I les paraules de la pandèmia de la COVID-19 són, a continuació, les que Felicitas Hoppe glossa amb agudeses al seu *Alfabet per a un museu de la lentitud*, publicat aquí en la traducció d'Anna Montané Forasté. Unes *Notes* de la traductora acompanyen aquest primer trasllat al català d'un text que condensa, a més, molts dels referents literaris d'una de les autores alemanyes contemporànies més reconegudes. Meritxell Matas Revilla proposa tot seguit un itinerari a través de l'obra de les poetes catalanes contemporànies Anna Gas, Silvie Rothkovic, Mireia Calafell, Maria Isern, Sònia Moya i Raquel Santanera Vila. Revisita versos que expressen angoixa, soledat, trencament i imposicions exteriors, tot recodificant-los per ressaltar la ferida afectiva de la qual parlà Susan Sontag amb referència a Kafka, i a la qual el coronavirus ha atorgat una nova perspectiva. En els apunts d'*El confit*, pintant un paisatge semioníric delimitat per una entrada sinestètica contundent i un comiat de promesa, Raquel Santanera Vila refà, a les pàgines que segueixen, el confinament domiciliari de març, abril i maig del 2020, el temps de la corda d'Agustí Bartra: les passejades amb la gossa Gebre, les lectures de Shakespeare i Maragall, el martelleig incessant de les notes d'una cançó de Quimi Portet. També Carlos Olivares Calderón reviu l'estada confinada d'un jo —amb infant, i amb mirada social crítica— a la Barcelona d'aquella primavera a *Encierros en la ciudad imaginaria*, una altra mostra de la força captivadora de la prosa poètica. A manera de coda, Maria Fasanar Fernández es deixa inspirar per l'*I am afraid to own a body* que Emily Dickinson escriví cap al 1866 en el seu poema *I am afraid to own a body now*.

La segona part del volum reuneix estudis filològics que descriuen i analitzen un corpus literari de diferents contextos i llengües. Provant si la pandèmia actual, com la malaltia a la qual es referia Woolf, ens apropa d'una altra manera al text poètic, allibera els sentits —subjugats per la raó en el món dels sans— i els fa oir els sons més subtils, i fa caure el vel que tapa els significats més profunds, s'estudien aquí obres modernes i contemporànies que tematit-

zen, en el marc de malalties i epidèmies, de quarantenes i confinaments, de tancaments i trencaments traumàtics, el sofriment físic i la degradació del cos, el turment de l'ànima i l'angúnia existencial, la vulnerabilitat i la pèrdua. I també: el desgovern i l'ocultació, la falsedat i la superstició, la desesperació i la ràbia, la por i el pànic. Ho fan amb l'objectiu de fixar, a partir de l'aprofundiment en el tema de la malaltia —física, psíquica, real o imaginada— en la literatura, els paràmetres de les «escriptures de pandèmia» i de la irradiació inspiradora de creació literària de l'aïllament.

Partim de la reflexió de Susan Sontag als coneguts assaigs *La malaltia i les seves metàfores* i *La sida i les seves metàfores* (1989), iniciadors de l'aproximació crítica a la retòrica que abilla malalties mortals com la tuberculosi o el càncer, amb la voluntat d'indagar com la literatura fa ús de les figures, o metàfores, amb què hom es refereix a les malalties. Perquè aquestes metàfores serveixen a la mitificació i la psicologització que, si considerem el vincle irrefutable entre la malaltia i les emocions, contribueix a la culpabilització del malalt, de la mateixa manera que s'invoca —ni que sigui subconscientment— la idea del judici o càstig quan una comunitat és assotada per una pesta o plaga. I perquè a aquesta mitificació hi contribueix la literatura fins i tot fent-se ressò de la tabuïtzació que és palesa, d'antuvi, en la negació nominal, en el rebuig a pronunciar el nom del mal.

En primer lloc fixem l'atenció en la funció del banquet orgiàstic que, com assenyala Slavoj Žižek a *Pandèmia. La covid-19 trasbalsa el món* (2020), irromp just abans de la darrera de les cinc etapes que Elisabeth Kübler-Ross (*Sobre la mort i els moribunds*, 1969) pautà en estudiar els canvis en la psique d'un individu quan sap que li ha arribat l'hora suprema: la negació, la ira, la negociació, la depressió i l'acceptació. Així, tot reflexionant sobre el festí que sorprèn enmig del context de l'epidèmia de còlera de la petita peça dramàtica en vers *El festí en temps de pesta* (1830), d'Aleksandr Puixkin, una versió d'un dels actes de *La ciutat de la pesta* (1816), de John Wilson, Ivan Garcia Sala descobreix que el llindar no es troba entre desafiar i témer la mort, sinó entre la mort i la literatura que en queda.

Ens deturem a continuació, seguint *La malaltia i les seves metàfores*, de Susan Sontag, i atenent també el panorama històric i cultural d'Ulrike Moser a *Tuberculosi. Una altra història social alemanya* (2018), en el fenomen de la «romantització» d'aquesta malaltia, llargament associada a la bellesa d'allò mòrbid, melangiós i trist, i a l'atracció inequívoca de l'evasió a llocs idíl·lics com ara la muntanya, el sud, el desert o l'illa. Perquè, com exposa Marisa Siguán en el seu estudi del suposat camí de formació de Hans Castorp a *La muntanya màgica* (1924), de Thomas Mann, la retòrica romàntica vincula la

tuberculosi al cor, la sensibilitat, la sensualitat, l'espontaneïtat, la naturalesa i la muntanya, en contraposició a la ment, la raó, l'ordre, l'artificialitat i la ciutat, els territoris dels sans. Així s'evidencia també en el relat *Morir* (1894), del metge i escriptor vienès Arthur Schnitzler, *alter ego* literari de Sigmund Freud, que rellegeix M. Loreto Vilar i on es dissectiona el fons més amagat de l'ànima humana davant la mort imminent tot tensionant el motiu romàntic de la mort conjunta de dos joves amants. Tanmateix, l'aura romàntica de la tuberculosi s'esvaeix, a *Morir*, amb l'ull clínic autoral i, a *La muntanya màgica*, amb l'adveniment de la Primera Guerra Mundial. De fet, ja a la darrereria del segle XIX, a conseqüència del desgavell social que causà la revolució industrial, la malaltia s'associà a la pobresa i la marginalitat, i encara avui mata gairebé un milió i mig de persones dels més de set milions que en són diagnosticades en tot el món, amb l'Índia i Indonèsia al capdavant.

En les seqüeles patològitzadores de l'aïllament s'hi endinsen tot seguit Maria Fasanar Fernández i Marc Arévalo Sánchez amb els seus estudis de la peça *Krapp's Last Tape* (1958), de Samuel Beckett, i de la *Novella d'escacs* (1942), de Stefan Zweig, respectivament. Partint d'ambientacions minimalistes, els enfocaments d'aquestes obres són dirigits cap a la vellesa i la reclusió per mostrar llurs conseqüències simptomàtiques de desordres neurològics tot exposant dues estratègies de supervivència ben diferents: la rememoració del vell Krapp beckettianà promoguda per l'audició de la pròpia veu enregistrada al llarg dels anys i la concentració del Dr. B. zweiguià, tancat per la Gestapo en una habitació d'hotel amb una finestra cega, en el joc dels escacs.

Ens atensem a continuació al tractament literari del càncer i la sida conscients de l'anomalia de la «militarització» que assenyala Sontag en les referències a l'un —cèl·lules sanes que muten i esdevenen malignes per una causa encara desconeguda, i que proliferen i migren envaint o colonitzant òrgans sans—, i a l'altra —un desencadenant infecció d'origen extern envaeix cèl·lules sanes i les destrueix progressivament després d'haver-les transformat en invasores—. Un element propi que es converteix en enemic en un cas; un microorganisme extern que ataca en l'altre, en el segon. El càncer: una guerra que segueix un patró espacial, que s'estén per la geografia del cos. La sida: un atac regit per seqüències temporals, que progressa o avança en etapes, com la sífilis. El càncer esdevé la metàfora d'una malaltia més present en la retòrica supremacista i totalitària per connotar el racisme i la segregació de l'altre, l'estrany, el maligne. Els nazis consideraven els jueus com el càncer que calia extirpar, a Israel es repeteix la visió que el món àrab té d'aquest estat com el càncer de l'Orient Mitjà. Això sense oblidar que la metàfora del càncer també s'ha emprat per expressar rebuig i indignació: D. H. Lawrence parlà de la

masturbació com a càncer de la civilització i, en ocasió de la guerra del Vietnam, la mateixa Susan Sontag, de la raça blanca com a càncer de la història humana. Amb la sida, en canvi, la metafòrica bèl·lica s'aplica a l'àmbit de la virologia. Derrotats els bacteris, com ara el bacil de la tuberculosi que Robert Koch descobrí el 1882, gràcies a la farmacologia del segle xx —la penicil·lina, l'estreptomicina, la isoniazida i la rifampicina, entre d'altres— resten els virus, formes de vida molt més primitives, però que no solament infecten o contaminen, sinó que transformen les cèl·lules sanes en nocives i, a més, evolucionen, muten. La guarició —la victòria— no pot, en aquest cas, venir d'una substància única i constant, sinó d'una vacuna la fórmula de la qual també vagi variant i que, en lloc d'atacar, previngui, estimuli prèviament el sistema immunològic. O, emprant la terminologia tecnològica, d'un antivirus que protegeixi els nostres ordinadors dels atacs dels virus informàtics.

A ambdues «plagues» contemporànies s'aproximen Verónica Rodríguez i Toni R. Juncosa tot estudiant, respectivament, la plasmació dels efectes del diagnòstic de càncer en l'obra de l'acadèmic i autor teatral Brian Lobel i de la constatació d'haver estat infectat pel virus de la immunodeficiència humana (VIH) en l'obra del poeta racialitzat, *queer* i VIH+, Danez Smith. Rodríguez es concentra en les peces *Ball* (2003), *Other Funny Stories about Cancer* (2006), *An Appreciation* (2009) i el musical co-escrit amb Bryony Kimmings *A Pacifist's Guide to the War on Cancer* (2016), per determinar els eixos que guien la disrupció de Lobel en les narratives tradicionals sobre el càncer. Juncosa mostra, partint de la lectura dels volums *[insert] boy* (2014) i *Don't Call Us Dead* (2017), de Smith, la qualitat liminar d'un poema com *bare*, que argumenta la ineludible ambivalència del cos, amenaçat i simultàniament revifat per l'exposició al perill que una determinada experiència sexual significa per a un individu VIH+.

Interessen, en aquest sentit, també les metàfores que, com exposa Sontag, mitifiquen el «tipus» de mort que provoca la malaltia. La mort «suau» dels tuberculosos de *La muntanya màgica* i la mort «dura» dels malalts de càncer i de les víctimes de la sida. I el patiment del pacient —el «que pateix»—, un patir del qual s'han fet lectures «plaents», com en el cas de la grip, la pòlio o la verola, les marques de la qual poden arribar a ser vistes com a cicatrius heroiques a la cara del supervivent, mentre que s'ha estigmatitzat el dolor degradant, deshumanitzant, dels sidosos o, en un passat molt més llunyà, dels leprosos, els sifilítics, els colèrics i també els que patien de ràbia, una malaltia que, des d'una mirada antropocèntrica, animalitza l'home. Per aquest motiu, també, els conservadors occidentals han atorgat a la sida el títol de «pesta», més concretament de «pesta gai», amb la convicció que la malaltia té l'origen en una conducta «promíscua», com la sífilis que contreu Adrian Leverkühn a

la novel·la *Doktor Faustus* (1947), de Thomas Mann, però, a més a més, «contra natura». I la pesta és el pitjor dels mals, la major calamitat col·lectiva i la pitjor metàfora: el càstig que ve de fora i destrueix una societat.

Al nazisme, aquella pesta alemanya que, dèiem, identificà Kurt Tucholsky tres anys abans que Hitler arribés al poder, s'hi apropa Rosa Pérez Zancas tot resseguint la indignant i incurable malaltia *Auschwitz*, de Grete Weil. És un mal causat per una ferida mai encrostada i que promou una escriptura de la immediatesa desplegada en forma de díptic: des de la memòria de l'horror i l'experiència de l'exili d'obres com *Ans Ende der Welt* (1949) o *Tramhalte Beethovenstraat* (1963), fins a peces més íntimes i reflexives com *Generationen* (1983) o *Meine Schwester Antigone* (1993).

Tanca el volum una reflexió a partir d'un text assagístic, *Vulnerabilitat corporal, coalició i la política del carrer* (2012), de Judith Butler. Sara Baila Big-né explora diferents formes de redefinir la pell i el carrer com a espais llinars. Amb exemples com la plataforma *Ode an die Freude*, el projecte de les fines-tres de *The Frame of Mine* o la dansa de *La Marche Bleue*, presenta iniciatives que, en la convivència actual amb la COVID-19, reclamen l'agència política que implica el nostre ésser en el món.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- HIDALGO-CANTABRANA, Claudio; HIDALGO, Agustín (2015). «Literatura y enfermedad, dos narrativas diferentes de procesos compartidos». *Revista de Medicina y Cine*, vol. 11, núm. 4, pàgs. 222-223.
- HIERRO, Lola (2020). «La tuberculosis mató a 1,4 millones de personas en 2019». <https://elpais.com/planeta-futuro/2020-10-14/la-tuberculosis-mato-a-14-millones-de-personas-en-2019.html?rel=listapoyo> (Consulta: 5-12-2020).
- KANT, Immanuel (1984). *Lo bello y lo sublime*. Madrid: Espasa Calpe.
- KÜBLER-ROSS, Elisabeth (2003). *Sobre la muerte y los moribundos*. Barcelona: Debolsillo.
- MOSER, Ulrike (2018). *Schwindsucht: Eine andere deutsche Gesellschaftsgeschichte*. Berlín: Matthes & Seitz.
- RIVAS GONZÁLEZ, Raul (2020). «Quince virus que han cambiado la historia de la Humanidad». <https://theconversation.com/quince-virus-que-han-cambiado-la-historia-de-la-humanidad-149031> (Consulta: 5-12-2020).
- SONTAG, Susan (2014). *La enfermedad y sus metáforas. El sida y sus metáforas*. Trad. de Mario Muchnik. Barcelona: Penguin Random House.
- WOOLF, Virginia (2019). *Estar enfermo*. Trad. de María Tena. Barcelona: Alba.
- ŽIŽEK, Slavoj (2020). *Pandèmia: La covid-19 trasbalsa el món*. Barcelona: Anagrama.

PART I

doppelgängerin

Maja Haderlap

hast in der sprache geträumt,
die hinter jedem wort schimmert
als nachbild. unter den sätzen
gründelt als unergründlicher hall.
bist in ihr dunkel getaucht.

mit jedem gramm wort
in dir verdichtet, treibst du
federleicht, wortblasen atmend,
vernehmlich
obenauf.

was schwimmt in deinem auge,
ein tropfen zauberei,
ein staubkorn gewissheit?
die wörter tragen dunkle flecken,
darunter auch blöße.